

Kulturhistorisk beskrivning av Laholms stad

Trakten kring Laholm har under större delen av vår forntid attraherat det mänskliga släktet. Allt sedan de första jägarna och fram till medeltidens bönder har man valt att bosätta sig utmed Lagans stränder. En av de mer attraktiva platserna har under jägarstenåldern varit i anslutning till forsarna och där Lillån rinner ut i Lagan. På ömse sidor av Lillåns nedre lopp ligger boplatserna tätt och fynden visar att man redan för 8 – 9 000 år sedan valt ut just detta område som en tillfällig uppehållsplats. Men även längre nedströms Lagan förekommer spår efter jägarstenålderns människor. Bland annat på den ö som finns i anslutning till den gamla järnvägsbron men också på Ösarpsö. Rikliga flintfynd berättar att man valt att återkomma till dessa platser vid åtskilliga tillfällen. De faktorer som i första hand har bidragit till denna lokalisering var tillgången på fisk och vilt.

Mot slutet av jägarstenåldern (cirka 4 000 f. Kr.) sker en markant klimatförbättring vilket även medför att havsytan höjer sig cirka 10 meter över dagens nivå. Följden blev att Lagan mynnade ut i en havsvik som sträckte sig in till Blåkulla. Resultatet medförde att boplatserna nu kom att ligga betydligt högre upp. Den mer höglänta placeringen fortsätter under bondestenåldern men då av helt andra orsaker. En övergång till jordbruk krävde tillgång till väldränerade och lättarbetade jordar vilket man enbart fann på platåerna utmed Lagans dalgång. Spåren ger sig främst tillkänna genom de olika flintföremål som människorna lämnat efter sig. Oftast är det fråga om olika typer av slipade flintyxor men också mindre yxor av bergart samt flintdolkar. En flintdolk hittades i Lagan och skall väl ses som en närmare 4 000-årig försumlighet där en tidig bebyggare säkerligen givit uttryck för en viss frustration när dolken försvann ned i djupet.

Den första förhistoriska period som verkligen ger sig tillkänna via de synliga fornlämningarna är bronsåldern. På ömse sidor av Lagan visar de stora gravhögarna att människorna framför allt valt att bosätta sig i anslutning till Nyby och Lilla Tjärby. Vid Nyby finns idag fem gravhögar där Olanders kulle utgör det största exemplaret. Men utifrån äldre kartor men också via skriftliga beskrivningar har antalet högar varit minst det dubbla. Lite närmre ån ligger ”Mellanhög” och ”Snickershög” som indirekt berättar att det inom Blåkullaområdet likväl som vid Altona har funnits en eller flera bronsåldersgårdar.

Norr om Lagan finner man traktens största gravhög ”Kung Ises hög” i ensamt majestät. Det tycks som att den alltid har legat lite för sig själv medan den större ansamlingen har varit knuten till området kring Lilla Tjärby. I den södra delen av samhället och ned mot ån finns idag sju gravhögar men liksom vid Nyby har antalet varit betydligt fler. Bara inom ett litet område strax väster om bebyggelsen har åtminstone sex gravhögar skattat åt förgängelsen. Genom arkeologiska undersökningar har spåren efter bronsålderns bebyggelse kommit tillkänna. Resultaten visar att man har bott i hus som varit mellan 15 och 25 meter långa. Frånvaron av mindre förråds- och hantverkshus tyder på att all verksamhet har varit knuten till det enda huset som funnits på gårdsplanen. Fortfarande är det åkerbruket och boskapsskötseln som bildar basen i hushållens ekonomi medan jakt och fiske successivt fått en alltmer undanskymd roll.

Under järnåldern sker inga större förändringar i försörjningen utan ekonomin är fortfarande baserad på vad jorden ger. Den stora skillnaden finner man istället i sättet att gravlägga sina avlidna anförvanter. Från att tidigare byggt bestående monument sker nu gravläggningen i små gropar i marken som endast i undantagsfall markeras med en bestående markör. I

sistnämnda fall har det då skett genom en rest sten. Resultatet medför att järnåldern är en tämligen osynlig period och spåren uppdagas för i samband med arkeologiska undersökningar. Från trakterna kring Laholm har det skett flera undersökningar och det finns därför en tämligen god bild av bebyggelsens utveckling de senaste 2 000 åren. Redan kring Kristi födelse sker det en tydlig befolkningsökning där gårdarna har legat på kanten av de sandiga plåtarna intill Lagan. Från Trulstorp i väster till Såghuset i öster har gårdarna varit utspridda med några hundra meters avstånd. Mönstret är likartat på norra sidan av ån där bebyggelsen har sträckt sig från Ösarp i väster fram till den gamla järnvägsbanken i öster. På flera platser har man uppfört riktigt stora hus där vissa av dem har varit närmare 40 meter långa. Till skillnad från bronsåldern kan vi nu även urskilja separata förrådsbyggnader där varje enskild byggnad har haft sin specifika funktion. Denna uppdelning kulminerar under vikingatid då den gårdsstruktur vi känner från historisk tid, helt har slagit igenom. Det mest framträdande exemplet utgörs av den vikingatiden gården vid Ösarp som, förutom själva boningshuset, bestod av ett par lador, en mindre förrådsbyggnad samt en smedja. Trots Laholms strategiska läge är kunskapen om stadens äldsta historia mycket begränsad. Befästningen vid Lagaholm har anor tillbaka till 1200-talet likväl som namnet Köpinge tyder på en handelsplats som bör kunna föras tillbaka till vikingatid eller tidig medeltid. Även de äldsta delarna av kyrkan kan dateras till 1200-talet men därutöver finns inga arkeologiska belägg för en bebyggelse i anslutning till den nuvarande stadskärnan. De små undersökningar som genomförts visar på mycket begränsade lämningar och de fynd som påträffas är huvudsakligen från 1500-talet eller senare. Samtidigt tyder likväl kyrkans närvaro att platsen har varit av stor betydelse men kanske har det äldsta Laholm utgjort en samling gårdar snarare än en välstrukturerad stad. En annan förklaring till att spåren är så fåtaliga kan bero på de två förödande eldsvådor som drabbade staden på 1600-talet och mer eller mindre ödelade den. Det är först från början av 1600-talet som de första kartorna ger oss en uppfattning av stadens utbredning och omfattning. Bilden visar en ansamling hus som sträcker sig från kyrkan och fram till torget. Mellan de båda samlingsplatserna sträcker sig en enda gata kring vilken husen ligger väl samlade. Från denna tidpunkt sker en successiv utvidgning av staden där man fortfarande kan ta del av en äldre stadsplanering i Gamlebyn.